

L'Arxiu Parroquial de Pedreguer

OFÈLIA RAMIS I RAMIS

O. Introducció

Buscar l'origen de totes les coses. Aquesta ha estat una constant en la humanitat des de tots els temps. Per a col·laborar en la busca de l'evolució de les famílies, cal consultar l'arxiu d'un poble, que a més a més, ens parla d'economia, demografia, història, evolució lingüística, etc. És obvi, doncs, parlar de la seua importància. És per això que em vaig proposar de catalogar-lo i el contingut d'aquesta catalogació és el tema del present treball.

Com que en els llibres de l'arxiu predomina el castellà, respectaré la llengua del títol, si el cite exactament. En cas contrari, l'indique en valencià.

Faré referència exclusivament als manuscrits i ometré tot el referent a llibres impresos. Encara que no ho especifique en cada document, apareixen en quasi tots, les filigranes o marques d'aigua, que més endavant tractaré, i que són de tant d'interès per a la datació d'un document, si és que no està datat específicament.

1. Pedreguer

La vila de Pedreguer està situada en la falda de la denominada Muntanya Gran, integrada en les alineacions més orientals (excloent-ne les Balears) del Pleigament Subbètic, que constitueixen tot un sistema des de Tarifa fins el Cap de la Nau, situat al terme de Xàbia.

Les seues coordenades geogràfiques són, respecte del meridià que passa per Madrid: 3° 43' 19" longitud est, i 38° 47' 37" latitud nord; i respecte del meridià

de Greenwich: 0° 02' 09" est, i 38° 47' 41" nord, preses des de la torre de l'església ¹.

El seu territori, de forma triangular, té una extensió de 3.033 Ha. Presenta una altitud sobre el nivell del mar de 83 m. i limita al nord, amb els termes de La Xara i Ondara; al sud, amb els de Xaló i Llosa de Camatxo; a l'est, amb els de Jesús Pobre i Gata i a l'oest, amb els de Beniarbeig i Benidoleig. Té 5.640 habitants.

El seu clima és de tipus mediterrani pur, amb poca nebulositat i pluges escasses i torrencials.

Pertany a la província d'Alacant, districte de Dénia, comarca de la Marina Alta, tot això dins del País Valencià.

2. Parròquia de Pedreguer

Ha tingut des de sempre per titular la Santíssima Creu. En temps de Sant Joan de Ribera, tenia 90 cases de moriscs, segons ens informa Sanchis Sivera ².

L'ordre d'Erecció i Fundació fou donada en 1535 ³ i pertanyia a la parròquia de Dénia, de la qual església es separà en 1544 i se li va annexonar Matosés ⁴. Les esglésies d'ambdós llocs amenaçaven ruïna i en 1574 es va ordenar que fossen reparades. Des d'aleshores ha continuat la parròquia, amb la sola interrupció de la revolució del 36.

3. Contingut de l'Arxiu Parroquial

Fou salvat del foc, en la revolució abans esmentada, gràcies a Vicent Agulles Martí, aleshores secretari del jutjat que els rescatà, adduint que eren patrimoni del municipi i estigueren dipositats a l'Ajuntament fins el 39.

3.1. *Quinque Libri i similars*

Denomine amb el nom de Quinque Libri, els apel·lats pròpiament amb aquest nom, també coneguts per Llibres o Registres Sacramentals, que contenen, com és sabut, cinc conceptes: relació de Baptismes, Confirmacions, Matrimonios, Excomunionis i Defuncions ⁵.

Dins del concepte de similars, em referisc a aquests mateixos conceptes, però quan es troben inclosos en llibres distints.

¹ Dades facilitades pel «Instituto Geográfico Nacional».

² Sanchis Sivera, J.: *Nomenclátor geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia*. València, 1922.

³ Cf. *Erecció i Fundació de parròquies morisques*. Any 1535. València. Arxiu Catedral. Sig. 1626, fol. 23.

⁴ Poblament desaparegut que estava prop de Pedreguer.

⁵ Si bé amb posterioritat, queden reduïts a quatre en excloure les excomunionis.

Hi ha un total de 43 volums més un altre que conté les confirmacions des de 1947, encara en ús.

En realitat, d'excomunicats sols n'hi ha dos en el primer Quinke Libri, Posteriorment, en alguns es conserva l'apartat, però sense contingut, i més endavant, queda suprimit aquest concepte.

Pel que fa a la llengua, els primers Quinke Libri estan en valencià, castellà i llatí, sense ordre determinat, fins 1744, que per ordre expressa de l'arquebisbe Andrés Mayoral les actes foren redactades en castellà, i aleshores s'utilitza aquesta llengua, conservant a voltes el llatí.

Aquests llibres foren prescrits des de Trento, les disposicions del qual Concili foren promulgades amb caràcter oficial a Espanya per Felip II el 12 de juliol de 1564 i el «Ritual Romà» insistix en la seua tinença indicant les fórmules de com s'han d'assentar les Partides.

La legislació tridentina ha estat confirmada també per posteriors disposicions del Dret Canònic, en assenyalar els cinc llibres parroquials de batejats, confirmats, casats, difunts i cura d'ànimes i en manar que es facen inventaris o catàlegs per duplicat, conservant un exemplar en l'arxiu respectiu i l'altre en l'arxiu episcopal.

Les enciclopèdies eclesiàstiques d'Europa mencionen com els llibres parroquials més antics, el registre de baptismes que el rector Surgant, de Sant Teodor de Basilea, va portar fins 1497 i el de Pirano d'Istria, que comença en 1457.

En cap lloc es cita Espanya. Malgrat tot, la primera disposició legal coneguda que ordena compondre llibres de baptisme i matrimoni és la del sinode d'Alcalà, 1497. Abans, però, d'aquesta data degueren existir altres disposicions sinodals o bisbals i es portaven llibres de baptisme en nombroses diòcesis. Els volums de la «Guia de la Iglesia en España» publicats en 1954, 55 i 56 descriuen l'estat d'aleshores de tots els arxius parroquials d'Espanya i segons les seues dades, la nostra partida de baptisme més antiga es conserva a Verdú, diòcesi de Solsona i província de Lleida i data de 1394.

3.1.1. *Llibres de Baptismes*

Estan redactats en forma d'acta. S'inicien amb la data tòpica i crònica: nom de la parròquia i de la corresponent vila o ciutat, el dia, el mes i l'any. Segueix el nom del ministre del sacrament, amb el seu títol, el nom del batejat; l'hora, el dia i el lloc del naixement, amb expressió del nom dels pares, llur naturalesa i veïnatge; el nom i cognoms, domicili i naturalesa dels avis, paterns i materns, acabant amb el nom i els cognoms dels padrins. Cada partida porta el seu número d'ordre dins de l'any en curs. Al marge esquerre solen anotar-se les notes marginals, en les quals es registrarà el canvi d'estat del batejat: matrimoni, orde sacerdotal o professió religiosa. Acaba la partida amb la firma i amb la rúbrica del ministre del baptisme.

Aquesta tipologia documental, llevat de xicotetes variants, que no afecten al més essencial de les dades consignades, es manté constant des del Concili de Trento. Una de les variants introduïdes, conseqüència del canvi de mentalitat dels

temps, és la que feia referència a l'estament social dels pares, avis i padrins que s'expressava invariablement. El títol precedint al nom, assenyala la condició noble, o «hidalgua», en el cas de Castella, dels interessats, mentre que la seua omisió guarda relació amb la condició plebea d'aquests. Aquesta diferència comença a deixar de consignar-se al segle XIX i desapareix totalment al XX.

3.1.2. *Llibres Matrimonials*

Tenen una tipologia similar a la dels baptismes, amb les variants pròpies del cas. Aquestes són les que recullen circumstàncies que assegurin la validesa del contracte matrimonial, com la llibertat i solteria dels contraents, la constància que no existís cap impediment, o, si n'existia que fos degudament dispensat. També es consigna la naturalesa i veïnatge dels contraents, el nom i els cognoms de llurs pares i dels testimonis. S'hi fa constar que precediren les tres proclames canòniques, o, en el seu cas, la dispensa d'aquestes. Acaba tot amb la firma i rúbrica del sacerdot que autoritzà el matrimoni en qualitat de testimoni oficial de l'Església. Si el sacerdot que va beneir el matrimoni, no és el rector, es fa constar que va comptar-ne amb la llicència expressa o delegació.

La celebració del matrimoni significa la culminació d'un procés, precedit de determinats requisits legals, la tramitació dels quals queda també registrada documentalment en l'arxiu parroquial. Són els:

3.1.2.1. *Expedients Matrimonials*

Hi ha, en el despatx parroquial, un armari de fusta que conté aquestos expedients des de 1857, i està encara en ús.

Tenen per finalitat la de protegir el matrimoni contra els perills d'irreverència i nul·litat. Són de diverses classes:

1) *Ordinaris*, quan entre els contraents no existix cap impediment. Es tramiten en la parròquia de la núvia. Si els dos pertanyen a la mateixa parròquia, l'expedient es redueix a la partida de baptisme dels contraents, certificació d'haver-se publicat, o dispensat, les proclames canòniques, acta de consell o llicència paterna, segons els casos, si es tracta de menor d'edat. Tot això precedit de la presa dels «dits», veritable cap de l'expedient, car en ella el rector somet davant de testimonis llur voluntat de contraure matrimoni.

Si un dels dos contraents pertany a distinta parròquia, el nuvi tramitarà en la seua el mig expedient, que s'unirà a l'expedient pròpiament dit tramitat en la parròquia de la núvia.

2) *Extraordinaris*, quan existix algun impediment que afecte la validesa, o la licitud del contracte matrimonial. Si la dispensa correspon a la Santa Seu, es tramitarà a través de la Cúria diocesana i constarà en l'expedient mitjançant la llicència per al matrimoni, expedida pel Vicari General.

3) *Secrets*, o de consciència, quan el matrimoni es celebra per a legitimar la prole, o evitar l'escàndol, i, per raons greus, no convinga fer-ho públic.

3.1.3. *Llibres de Defuncions*

Llur existència en les parròquies no sempre coincideix amb els de baptismes i amb els de matrimonis. Al principi es portaven sols actes dels que havien atorgat testament abans de la seua defunció, i la seua redacció era força senzilla: nom i cognoms del finat i la circumstància d'haver testat, fins i tot a voltes amb expressió del nom de l'escrivà. Tot precedit de la data del sepeli i de la defunció, i tancat amb la firma i rúbrica del ministre.

En ocasions, ja al segle XVII, en les actes de defunció dels dits pobres de solemnitat, es fa constar la circumstància de no haver hi testat «per no tindre de qué». En aquest segle apareixen també *parvularis* destinats a recollir les actes de defunció dels pàrvuls o albats, sobretot en les parròquies de gran densitat demogràfica, portant-se en aquests casos dos classes de llibres: els d'adults i els d'albats.

La pràctica de consignar el fet jurídic del testament estava en relació amb el caràcter que es donava a aquests llibres, que més que obituaris, eren llibres de testaments, en els quals cada parròquia registrava les deixes pies i llegats derivats o continguts en els testaments, com a conseqüència dels patronats, aniversaris, capellanies, etc., en ells instituïts, i les càrregues dels quals corresponia alçar a la parròquia.

Al segle XVIII comença a concedir-se més importància al fet demogràfic, que enfonsa la defunció, que a les implicacions jurídiques derivades del testament del finat. Comença a ser corrent, a partir d'aquesta centúria, el fet de portar a part els llibres de finats i els de testaments o deixes pies.

3.1.4. *Llibres de Confirmacions*

No es portaven amb caràcter general en totes les parròquies. Llur presència quasi constitueix una excepció. Aquests registres solen limitar-se a unes relacions nominals, o llista de noms de confirmats, que apareixen cada deu o dotze anys, al final del corresponent llibre de baptismes, o en els llibres de visita de la parròquia, amb la sola indicació de la data i el nom del bisbe confirmant.

3.1.5. *Llibres d'Excomunions*

L'excomunió és una censura que exclou un fidel de la comunió eclesial i sacramental. El valor de l'excomunió es desacredita quan es donà per causes tan fútils com l'impagament de censos, segons ho revelen aquests llibres que es troben pels arxius parroquials encara al segle XVI.

Sols n'hi ha dos en el primer Quinke Libri com hem comentat abans.

3.2. *Índex*

És una relació per ordre alfabètic dels continguts dels Quinke Libri.

La formació d'índex va començar entre nosaltres al segle XVIII.

En l'arxiu hi ha 7 volums, començant des de 1756, matrimonis; 1759, baptismes, fins 1953, defuncions.

3.3. *Miscel·lània I*

A continuació hi ha una sèrie de manuscrits que denomine amb el nom de Miscel·lània I que està integrada pels següents documents:

3.3.1. *Llibres d'actes de consentiment i consell*

Es tracta d'actes, com el nom indica, de consentiment o llicència paterna, segons els casos, si es tracta de menors d'edat. És a dir, consentiment per a aquestes i consell per als majors d'edat.

N'hi ha 2 volums, que cobrixen des de 1823 fins 1932.

3.3.2. *Llibres de Fundacions*

Les fundacions pies és el terme que agrupa conceptes diversos relacionats amb l'última voluntat dels finats, en la majoria dels casos, tals com els Patronats, les Capellanies, els Aniversaris. Hom els coneix també sota el nom de Dotacions, Deixes Pies, Vincles, etc.

N'hi ha 3 volums, el tercer per estrenar. Comença el primer en 1914 i estan encara en ús, sense que cap no estiga esgotat.

3.3.3. *Club. Actas*

Es tracta del reglament d'un Club que va funcionar des de 1968 fins a 1969, actes de reunions i còpia de les cartes de dimissió.

3.3.4. *Actas del Consejo Pastoral*

Es tracta, com el nom indica, d'actes que reflectixen les reunions del Consell Pastoral, integrat d'antuvi, segons relació esgarjada, per Sacerdots, Hòmens i Dones d'Acció Catòlica, Equip Lutúrgic, Matrimonis, Apostolat de l'Oració, «Caritas», Religioses, Vocacions, Ensenyança religiosa nivell col·legi, Malalts, Instructors Juniors, Juvenils, Junta Econòmica, Catequesi, Filles de Maria, Jovenut, Adoració Nocturna.

S'inicia en 1947 i encara està en ús.

3.3.5. *Avisos*

Hi ha després un llibre d'avisos, en el qual es barregen el castellà i el valencià, que sols va ser utilitzat l'any 1977 pel rector que aleshores regia la parròquia.

3.3.6. *Continuació de Miscel·lània I*

Hi ha després una sèrie de varis que són: «Documentos varios» (entre ells propietats de l'Església. És recent).— «Declaraciones Juradas y Partidas de Bautismo».— «Bautismos».— «Matrimonios».— «Duplicados».— «Consejo del Presbiterio».— «Movimiento Rural».— «Consell de Pastoral» (complementa el llibre de «Actas del Consejo Pastoral»).— «Patronato Asilo-Hospital».— «Correspondencia».— «Consejo Pastoral Valencia».— «Curso de Desarrollo Comunitario 1975-75».— «El Llibre del Poble de Déu» (carpeta que conté diversos concep-

tes entre ells notícies de la llengua vernacle).— «Modelos de Certificados».— «Movimiento Rural Adulto de Acción Católica, Valencia».— «Medios de Comunicación».— «Defunciones».— «Autorizaciones».

3.4. *Miscel·lània II*

Està integrada per:

3.4.1. *Llibre de carregament de sensals (sic)*

El censal o cens és una mena de crèdit garantitzat per una hipoteca, és a dir, el dret de percebre una pensió dinerària anual. És un dret de venciments periòdics i de duració indefinida, semblant a les pensions emfitèutiques de l'època medieval.

Una de les característiques de la hipoteca censal és la de no garantir cap capital, sinó sols una renda o pensió periòdica. En cas d'alienació, el censal es convertia en una espècie d'obligació per als nous propietaris, hereus o adquirents.

La constitució del censal tenia lloc en virtut d'un contracte de compravenda dit «carregament» o «encarregament», en el qual intervenien, com d'essència en un contracte: un comprador, l'adquirent de la pensió; un venedor, el deutor censalista; un preu, el capital i una cosa venuda, la pensió o censal. En el cas que ens ocupa, era el compromís de celebrar unes misses en concepte d'aniversari per a benefici de l'ànima.

El censal es distingeix del préstec, que així com en aquest, arribat el venciment cal tornar el capital del préstec, en el cas del censal, és lliure el deutor de tornar el capital, o no, i de fer-ho quan vulga i com vulga, mitjançant del «quitament». En aquest llibre de censals he trobat diversos quitaments per mitjà d'una quantitat estipulada.

La relació entre la pensió i el preu era el «for» del censal, el que en el concepte actual seria l'interès. Aquest for varia segons llocs i èpoques. En el que estem tractant era d'un sou per lliura. Recordem l'equivalència: 1 Lliura = 20 Sous = 240 Diners.

En l'arxiu hi ha, a més a més de l'esmentat llibre que cobrix les dates de 1627 fins a 1762, essent així el més antic que s'hi troba, un altre que té per títol: *Año de 1753. Quaderno y libro en que se contiene la renta y sensos*. En realitat cobrix les dates des de 1677, la més antiga, fins a 1785, la més recent.

3.4.2. *Germandats i Confraries*

Sota aquest epígraf sol agrupar-se en els arxius parroquials una documentació, que no respon a una tipologia única. Generalment es tracta de llibres enquadernats; en pergami, els més antics. Compten, a voltes, en el mateix llibre, a voltes, en llibres a part, les regles, ordenances, constitucions o estatuts de la germanat o confraria.

En llibres a part, o a voltes en el mateix llibre, com en el cas que ens ocupa, estan els comptes que portaven els majordoms⁶. En ells quedaven reflectides les

⁶ En el nostre cas, es denominen obrers.

distintes activitats benèfiques i culturals de la germandat i s'anotaven els ingressos i les despeses pels diversos conceptes: quotes, almoines, rendes dels béns de la germandat.

3.4.2.1. *Libro de la Obra*

Es tracta d'un llibre de comptes de «los clavarios del Rosario de María». Cobreix des de 1732 fins a 1806.

De la lectura del contingut es dedueix que cada any era elegit un obrer que era l'encarregat de cobrar la cèdula dels censals i de recollir l'almoïna que es feia en espècies, la qual cosa s'indicava en la pàgina de l'esquerra, en la secció titulada «càrrec» i en la pàgina de la dreta «descarrech»⁷ justificant les despeses.

Si hi havia excés de despeses, l'obrer feia gràcia de la quantitat corresponent.

Per algunes anomalies, hi ha una ordre en la Visita Pastoral de 30 d'abril de 1758, en la qual s'ordena que es prenguen comptes cada any a l'obrer, amb intervenció del Rector i els Regidors o administradors⁸. L'abast o import calia depositar-lo en la bossa de l'obreria, que hauria d'estar custodiada en l'Arca de les tres claus. Firma aquesta ordre. «D. Pasqual Gil y Sanz, notario apostólico. Secretario». Rúbrica.

3.4.2.2. *Libro de la Tercera Orden*

El tercer orde és una associació pietosa que depèn d'un orde religiós, els membres del qual s'esforcen a assolir la perfecció cristiana seguint una regla adaptada a la vida secular. Francesc d'Assís fou el primer a crear-ne un, al qual pertany aquest llibre que estem tractant. Conté el reglament i constitució amb 15 punts, relació de germans professors, presa d'hàbit, germans novícis, comptes, etc.

3.4.2.3. [*Cuaderno de cuentas*]

No té tapes, manca per tant el títol. El que he posat és el que hauria de tindre.

És una relació de despeses i d'ingressos d'alguna associació pia, perquè apareix la paraula «socios».

3.5. *Racionals*

Es tracta de llibres que contenen relació de despeses ocasionades per la celebració de Misses i Oficis de Setmana Santa, i Misses de difunts en el cas de Racionals d'aquest títol, així com funerals i enterraments.

Hi ha un total de 13 volums, l'últim d'ells sense estrenar. Cobreixen des de 1807 fins a 1961.

⁷ «Cargo» i «descargo» respectivament des de 1744.

⁸ Que ahora eten dos, primer o major o degà i segon.

3.5.1. *Continuadors dels Llibres Racionals*

Estan integrats per un «Libro Contador» i 2 volums de «Libro Distribuidor». Cobreixen, el primer des de 1939 (tercer trimestre) i l'últim arriba fins al 9 d'abril de 1972.

En l'actualitat hi ha un altre tipus de comptes.

3.6. *Visites pastorals*

Són les que fan els bisbes per a inspeccionar les esglésies de llur diòcesi.

La visita està lligada al ministeri pastoral del bisbe, així com al seu ofici doc-toral. Incumbix al bisbe, responsable davant Déu de la proclamació de l'Evange-li, ensenyar el poble de la seua diòcesi. Ministre de la paraula i de la unitat, té per tasca coordinar l'acció pastoral en el territori que li està confiat, ensenyant al clergat com instruir el poble, guiar-lo i instruir-lo per la paraula i per l'exemple.

En el quadre de la visita s'exerceixen els poders del bisbe: magisteri, jurisdicció, però també *orde*, perquè el prelat confirma els xiquets, ordena i abans tonsu-rava els clergues, consagra les esglésies i administra el sagrament de la penitència en els casos que li estan reservats.

La visita, com el sínode, apareix en el moment en què la multiplicació de les parròquies corre el risc de trencar el contacte entre el bisbe i el clergat de la seua diòcesi.

La visita subministra un coneixement directe de la situació material, espiri-tual i moral de les parròquies i de les cases religioses, permet un control de l'exe-cució de les ordres donades, i de l'observació de les lleis de l'Església, oferix l'ocasió d'un contacte amb el clergat que l'estimula, i sosté el zel i la fidelitat. És instru-ment de pastoral i mitjà de govern.

El Concili de Tarragona (516) definix ja els deures del visitador. Testimonia-da en el segle IV, la visita és objecte d'una reglamentació abundant i precisa als països ibèrics en el segle VI i VII (Concilis de Tarragona, 516, Toledo, 633). El bisbe s'ocupa d'això tots els anys, pot, però, eventualment, en cas de malaltia o d'impediment, confiar aquesta càrrega als sacerdots que ell delega. En el curs de la seua expedició a les parròquies i monestirs, ensenya el poble, combat els errors pagans, controla la fidelitat del clergat i investiga sobre els costums dels laics, inspecciona els edificis, ordenant efectuar reparacions quan la necessitat es fa sentir, i comprova la situació financera de les esglésies.

Els dos mitjans d'accions del bisbe, conjugats, la visita i el sínode, concorren per a controlar i educar els clergues, reformar els costums i extirpar les tradicions paganes.

La legislació que reglamenta la freqüència i les atribucions de la visita metro-politana tendix a salvaguardar els drets del bisbe, al qual pertany per excel·lència el dret de visita en la seua diòcesi.

El visitador va acompanyat d'escribes i altres personalitats, a voltes d'un notari.

Les conclusions de la visita són fetes públiques per una notificació. Aquestes ordenances, una volta transcrites als interessats, es deuen conservar en els arxius de la parròquia.

En 1473 s'obliga a copiar en un quadern, que serà recubert de pergami, totes les constitucions i visites pastorals passades i per vindre.

Pel que fa a l'autor, es pot distingir entre autor vertader, autor responsable i escrivà. L'autor vertader és l'autoritat que té la iniciativa i en el nom del qual es fa la visita. L'autor responsable, aquell en qui delega l'autor vertader, és el que presidix en persona la visita. L'escrivà és el que pren notes en el curs de la visita. No és segur que escriga sempre al dictat, disposa de vegades d'iniciativa en l'elecció d'informacions que recull i en la forma que dona a la minuta.

En l'arxiu hi ha un total de 10 volums. Cada un d'ells conté còpia d'una visita, excepte el volum 9 que en té dos i el volum 10 que en té varies i encara està en ús.

Cobrixen les dates des de 1671, fins a l'actualitat, si bé es fan al·lusions a altres que no hi apareixen.

3.7. Miscel·lània III

3.7.1. [Proceso del juicio del Tribunal de Amortización (1791-1816)]

Es tracta d'una carpeta que fa referència al que diu el títol, que manca. El que he posat és el que hauria de tindre.

És l'amortització un dret de la Sobirania que dóna facultat a la mà morta de poder adquirir i posseir béns, llocs i arrels per a la pròpia subsistència.

És la permanència de la propietat en mans de corporacions o particulars, de tal manera que n'estiga prohibida la venda, o si més no, força restringida. Aquesta amortització s'ha dividit en eclesiàstica i civil, segons que es referisca a béns posseïts pel clergat o corporacions eclesiàstiques, o per corporacions o individus seglars als quals els apel·laren mans mortes⁹ perquè la propietat es deia que estava com estancada en llurs mans. No circulava.

L'origen de l'amortització com a possessió de béns inalienables, es troba en la pietat i la caritat dels fidels, que principalment durant l'edat Mitjana, donaven o llegaven part de llur fortuna a les esglésies, convents, hospitals i establiments de benficència i instrucció, perquè la destinassen a llurs fins i a condició que mai no la distraguessen de l'objecte a què la destinaven.

La quota del dret d'amortització o la quantitat que es satisfieja al Rei per la facultat o Real Llicència que concedix a les mans mortes per adquirir béns de reialenc, està regida pel costum.

La cobrança d'aquestos drets «legítims drets d'amortització i segell» i el coneixement de totes les causes d'amortització estaven a càrrec del Batlle general.

El juí que es troba a l'arxiu que estem tractant, és per no pagar aquestos drets.

⁹ Nom, que si bé es va aplicar gairebé exclusivament als eclesiàstics, és comú a ells i als seglars.

3.7.2. *Llibres de Fàbrica*

Constitueixen una de les sèries documentals més interessants i constants en els arxius parroquials. El Concili de Trento manà que es portàs amb tota diligència. En ell s'anotaven per partida doble els ingressos i les despeses de la fàbrica.

Hi ha un total de 3 volums que comprenen des de 1744 fins a 1970.

En el primer llibre (1744-1845) de la lectura del seu contingut, es pot deduir, que els ingressos obtinguts es dividien en tres parts, de les quals es reservaven dos per a ornaments, que comprenien les vestimentes, i una per a misses cantades.

Pel que fa als enterraments, n'hi havia qui eren enterrats en terra pròpia, que pagaven més poc, d'altres ho eren en terra verge.

Periòdicament, el més freqüent un any, es nomenava un fabriquer o col·lector de drets de fàbrica, més dos regidors, major i menor, encarregats de cobrar i justificar ingressos i eixides.

La quantitat existent es guardava, amb el llibre, en l'arca de les tres claus, en presència dels regidors o administradors.

3.7.3. *Matrícula Parroquial*

Es tracta d'una estadística de l'estat dels feligresos, contats per cases, és, sens dubte, el llibre del «statum animarum» a què abans hem fet referència. Hi ha 2 volums de data de 1894 i de 1957, respectivament. Hi ha, a més, un altre volum de contingut semblant, però més breu que es titula «Estadística Parroquial».

3.7.4. *Documentos. Reunión de sacerdotes*

És una carpeta que conté les actes de reunions dels sacerdots, com el seu títol indica. Cobreix des de 1865 fins a 1913.

3.7.5. *Associacions pies*

Constitueixen l'evolució de les antigues germandats i confraries, de possible perduració en la parròquia, amb altres associacions pies d'encuny més modern.

Hi ha 3 volums titulats *Conferencias de María Inmaculada y San Vicente de Paúl* que comprenen els anys des de 1914 fins a 1932.

A continuació hi ha un altre llibre d'aquest tipus que es titula: *Lista de congregantes de Nuestra Señora de los Desamparados*. És de data 1954.

4. *Filigranes*

No vull passar per alt aquest concepte. Es diuen també marques d'aigua i són els senyals o marques transparents, usades en la indústria paperera com a contrasenya des del segle XIII. La filigrana s'elabora al mateix temps que el full de paper. Consisteix en la petjada deixada per un fil vegetal o metàl·lic (fil d'aram) col·locat al fons del motlle en el moment de la fabricació, que es pot veure-hi a contraclaror. Igualment es poden veure-hi unes línies verticals denominades corondels i altres, més nombroses, horitzontals que es diuen puntiçons. Aquestes línies deixen de produir-se més endavant.

L'estudi de les filigranes és força interessant. Permet, per una part, datar aproximadament el document que la continga, en comparar-lo amb altres de la mateixa marca que estiguen datats, i per una altra, per a comprovar i distingir els documents apòcrifs i còpies antigues que fàcilment es poden confondre amb les peces autèntiques.

5. Conclusions

Per tal de considerar la importància d'aquests llibres, destaquem:

5.1. *Quinque Libri*

La «Ley del Registro Civil» no es va promulgar fins l'any 1871. Amb ella naixen els Registres Civils en els Jutjats. Fins aquesta data les úniques fonts demogràfiques segures per a tota Espanya són els Registres Parroquials de baptismes, matrimonis i defuncions.

El naixement de la Demografia Històrica, va tenir lloc per primera volta a Suècia a mitjan segle XVIII i es va ordenar el «recompte d'habitants com a funció permanent d'activitat estatal».

En l'ordre demogràfic, la informació continguda en els Registres Parroquials pot contemplar-se des de distints angles:

1) *La natalitat*: Batejat és sinònim de nascut en les èpoques més llunyanes. A base de les partides de baptismes, demogràficament, es poden precisar aspectes tan interessants com el moviment estacional de nascuts, el coeficient i les corbes parroquials de natalitat, la fecunditat matrimonial, el nombre de fills per família, etcètera.

2) *Nupcialitat*: Moviment estacional d'aquesta, el coeficient de nupcialitat, l'edat i l'origen dels contraents, casos de matrimonis que es contrauen amb forasters, etc.

3) *Mortalitat*: El coeficient i la gràfica normal de mortalitat, les malalties i epidèmies quan ho indica, la mortalitat infantil, etc.

5.2. *Llibres de Fàbrica*

A més de la realització de les obres d'art, reflecteixen aspectes econòmics, ja que les fàbriques de les esglésies posseïen llur propi patrimoni, l'administració del qual permet recollir dades com la producció agrària, el rendiment, els preus. Es poden deduir, així mateix, les plagues, inundacions, epidèmies, etc.

Es poden conèixer també les reparacions, restauracions o millores realitzades en el temple parroquial, ermites, capelles, etc. I també documentar les noves imatges, els objectes del culte i vasos sagrats adquirits, etc.

5.3. *Congregacions pies*

És a dir, germandats, confraries i associacions pies. Aquests llibres permeten deduir l'espiritualitat i els moviments religiosos, les festes religioses i populars re-

lacionades amb freqüència amb les imatges de la congregació i cultes organitzats en el seu honor, com novenaris, processons, etc.

5.4. *Llibres de visita*

Ens donen informació de l'art, en descriure en els inventaris, imatges i arts menors, com orfebreria, bordats, teixits. Sociològicament també són interessants en al·ludir els costums populars, les tradicions, els defectes corregibles detectats pel visitador en la parròquia i l'erradicació dels quals és objecte del mandat de visita.

5.5. *La resta de llibres*

A més a més, s'hi troben esporàdicament dades interessants de qualsevol tipus, com en el cas del Llibre Racional de 1883 en el qual fa relació dels preveres que resideixen en la parròquia sense ofici, i es pot deduir ja l'existència del «Colegio de Santo Tomás de Aquino de Primera y Segunda Enseñanza». O en el cas del Racional de 1891 on s'indica que el 16 de juliol de 1902 fou apedregada la casa abadia, etc.

Es troben també, en qualsevol llibre, dades fora del mateix del contingut de cada un d'ells.

S'hi poden trobar relació de rectors regidors de la parròquia, i fer estudis lingüístics, toponímics, numismàtics, quant a l'evolució de les monedes i llur equivalència, etc.